

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

VOLKAN MAVİŞ¹

¹ Research Assistant, Dr., Inonu University, Faculty of Law, Department of Criminal and Criminal Procedure Law (Orcid ID: 0000-0001-9182-3130)

Özet

Ana akım kriminolojinin kabullerini sorgulayan eleştirel kriminoloji, pek çok kriminolojik perspektifi içeren bir çatı kavramdır. Her ne kadar Marx özellikle suçluluğa ilişkin çalışmamış olsa da eleştirel kriminolojinin kökleri onun yazdıklarına dayanır. Eleştirel kriminologlara göre; ceza adaleti sistemi üst sınıfların pozisyonlarını korumada ideolojik bir rol oynar. Öyle ki, kimi akademisyenler ceza adaleti sisteminin esasen yoksul insanları kontrol etmek amacıyla tasarlandığını savunurlar. İlk olarak, alt sınıftan bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerin suç olarak etiketlenmesi ihtimali yüksektir. İkinci olarak, aynı suçu işlemelerine karşın, ceza adaleti sisteminin üst sınıfa mensup bireylere kıyasla yoksul bireyleri soruşturması, yargılaması ve cezalandırması daha muhtemeldir. Bu makalede, Marksist kriminologların argümanları Türkçe ve İngilizce çalışmalar ışığında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel kriminoloji, Marksist kriminoloji, yoksulluk, ceza adaleti, sosyal adalet

Poverty and Crime: A Class Based Review of Criminal Justice

Abstract

Critical criminology, which questions main assumptions of mainstream criminology, is an umbrella term for a numerous of criminological perspectives. Even though Marx did not particularly write on the subject of criminality, the roots of critical criminology are based on his writings. According to critical criminologists, criminal justice system plays an ideological role in terms of protecting the position of the upper classes. In fact, some academics argue that criminal justice system is mainly designed to control poor people. First of all, the acts that are done by lower-class people are more likely to be labelled as crimes. Secondly, for the same crime, criminal justice system is likely to investigate, charge and sentence poor individuals than upper-class individuals. In this article, the arguments of Marxist criminologists will be explicated in the light of studies in Turkish and English.

Keywords: Critical criminology, Marxist criminology, poverty, criminal justice, social justice

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	VOLKAN MAVIŞ Research Assistant Dr., Inonu University, Faculty of Law, Department of Criminal and Criminal Procedure Law
E-mail / E-posta	volkan.mavis@inonu.edu.tr
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Nov 25, 2021/ 25 Kasım 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 09, 2021 / 09 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Maviş, V. (2021). Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol. 14, 55-75.

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

Giriş

Kapitalizm, yarattığı yoksul kitlelerin sağlık, eğitim ve güvenlik gibi en temel haklara erişiminde eşitsizlik yaratır. Ne yazık ki adalete erişim bakımından bir istisnadan bahsetmek mümkün değildir. Yaşamın pek çok alanında olduğu gibi adalet arayışında da sosyo-ekonomik koşulların doğrudan etkisi gözlemlenebilir. Bu durumun bir sonucu olarak 20. Yüzyılın başından itibaren bazı kriminologlar suç ve suçluluk olgusunu Marksist bir perspektifle incelemeye almışlardır. Varılan temel sonuç, ceza adaleti sisteminin üretim ilişkilerinin getirdiği kontrol gücünün pekiştirilmesinde önemli bir işlev üstlendiği yönündedir. Bu durumun bir getirisi olarak, cezalandırma sürecinin yoksul kitleler ve genellikle yoksulluğun pençesinde bulunan azınlıklar üzerindeki etkisinin daha şiddetli olduğu görülebilir. Öyle ki, ceza hukukunun birincil fonksiyonunun tehlikeli olarak addedilen bu tür grupları kontrol etmek olduğu dahi savunulmuştur. Böylesi bir çıkarımdan hareket etmenin doğal neticesi, ceza adaleti sisteminin güçlü ve varlıklı sınıfın pek çok eylemini suç olarak düzenlemeyeceği, suç sayıya dahi takibe almaktan sakınacağı olgusudur.

Çalışmanın esas gayesi sosyo-ekonomik koşullar ve suçluluk ilişkisine ilişkin temel teorik tartışmaları sunmak ve ardından gerek yabancı ülkelerdeki gerekse Türkiye’deki uygulamalar üzerinden çıkarımlarda bulunmaktır. İki ana parçadan oluşan çalışmanın ilk bölümünde eleştirel kriminoloji çalışmaları ve bunların ekonomik temelli olan Marksist örneklerinin savları ortaya konulacaktır. İkinci bölümdeki temel amaç, ceza hukukunda görülen ikili uygulamalara ilişkin örnekler sunmaktır. Henüz bir suç işlenmeden başlayan ayrımcı pratikler, ceza yargılamasının başından sonuna dek devam eder. Nihayet cezaların infazı aşamasına geçildiğinde dahi, yoksul kitlelerin itildikleri ikincil konumda kalmaya devam ettikleri gözlemlenebilir.

Eleştirel Kriminoloji

1970’li yıllardan bu yana kullanılan “eleştirel kriminoloji” ifadesi, ana akım kriminolojinin karşısında konumlanan çok sayıda teorik yaklaşımı içeren bir şemsiye kavram olarak karşımıza çıkar (Vold, Bernard ve Snipes, 1998, s. 260; Friedrichs, 2009, s. 210). Suçu sosyal çatışmaların ve ekonomik çekişmelerin bir getirisi olarak ele alan çalışmalar geçmişte çatışma, radikal, yeni ve sol kriminoloji gibi farklı adlarla anılsa da günümüzde “eleştirel kriminoloji” ifadesi baskın şekilde kullanılır.¹ Kriminoloji disiplini içerisinde görece daha yeni olan bu akımın esas gayesi,

suçu belirli bir ekonomik ve sosyal bağlamda ele almak ve böylelikle sınıflı toplumun doğası, suç ve sosyal kontrol arasındaki ilişkiyi deşifre etmektir (Lynch, 1994, s. 257). 1960'lı yıllardaki keskin toplumsal değişikliklerin bir getirisi olarak geleneksel (ana akım) kriminolojik teorilerin sınırları dışına çıkmak ve suçu radikal bir perspektiften incelemek mümkün olmuştur.

Günümüzde eleştirel kriminolojinin kapsamı tek bir çalışmada ele alınması mümkün olmayan bir noktaya erişmiştir. Marksist kriminoloji, feminist kriminoloji, kültürel kriminoloji gibi kısmen daha eski alt başlıkların yanında yeşil kriminoloji ve *queer* kriminoloji gibi yeni konular da serpilmeye başlamıştır. Belirtmek gerekir ki tüm bu çeşitliliğe ek olarak, söz konusu alt teorilerin bir özetini sunmak da mümkün değildir. Teorilerin karmaşık doğası bilim insanlarının uzlaşısı sağlamasını engellediği gibi, yapılan çalışmaların ilerlemesiyle kişilerin kendi görüşlerinde de değişikliğe gittiği gözlemlenir (Vold, vd., 1998, s. 260). Esas olan bir şey vardır ki eleştirel kriminologlar ortak bir varsayımdan hareketle yola çıkarlar: toplumların yapısı uzlaşmadan ziyade çatışmayla şekillenir (Williams III ve McShane, 2018, s. 107). Mevcut sosyal düzen, toplumsal uzlaşmadan ziyade iktidarın hukuk aracılığıyla hayata geçirilmesinde temellenir. Bu bağlamda yasalar, güçlünün güçsüzü toplumsal kurumların kontrolünden dışlamak için kullandıkları araçlardır (Schmallegger, 2014, s. 130). Eleştirel kriminologlar, toplumun üst katmanının mevcut gücü korumak için yasaları ne şekilde kullandıklarına odaklanırlar. Esasen tüm sosyolojik temelli kriminolojik yaklaşımlar bir şekilde eşitsizlik olgusunu hesaba katsa da eleştirel teoriler eşitsizliğin kaynaklarına ve bu eşitsizliğin suçu ne yollardan yarattığına odaklanırlar (Frailing ve Harper, 2016, s. 171).

Tüm eleştirel kriminologları Marksist olarak nitelemek hatalı olmakla birlikte, eleştirel akımın köklerinin Karl Marx'ın görüşlerine dayandığı yadsınamaz (Friedrichs, 2009, s. 211; Siegel, 2014, s. 258). Hal böyle olmakla birlikte, gerçekte Marx ve Engels suç-suçluluk olgusuna özel olarak eğilmemişlerdir; çalışmalarındaki çeşitli pasajlarda konuya ilişkin görüşlerine rastlanır (Schram ve Tibbetts, 2014, s. 674; Cowling, 2008, s. 3). Dolayısıyla geleneksel Marksizm içinde sapma davranışına dönük bir teoriye denk gelmek mümkün değildir. Marx ve Engels, suç olgusuyla yalnızca kapitalist sistemin yarattığı eşitsiz ve yabancılaştırıcı koşulların bir ürünü olması bakımından ilgilenmişlerdir (Frailing ve Harper, 2016, s. 172; Fattah, 1997, s. 240).

Marx'ın sınırlı şekilde ilgilendiği suçluluk olgusuna değinilirken sıklıkla *Nüfus, Suç ve Yoksulluk* başlıklı makalesine atıfta bulunulur. İrlanda'daki suç ve yoksulluk istatistiklerini dikkate alan Marx, damgalama teorisine yakın bir tespitle, sosyal yapının suçun bir sebebi olduğunu söyler. Marx'a göre; suçluluk ve yapısal koşullar arasında, özellikle de suçluluğun hızlı

artışı ve kapitalizmin toplumsal - ekonomik kurumları arasında ilişki bulunur (Lynch, 1994, s. 258). Daha az gündeme getirilen bir başka pasajda ise Marx, toplumsal servetin eşitsiz dağılımının, gücün eşitsiz dağılımına sebep olmasından yola çıkar. Bu bağlamda, bireylerin hür iradeleriyle devletle sözleşme yaptıkları fikri, güç ilişkisinin materyal temellerinin inkarıdır. Marx'ın (2013, s. 283) sözleriyle ifade etmek gerekirse: "Hak gibi suç da, yani tek başına bir bireyin egemen ilişkilere karşı mücadelesi de, salt keyfiyetin bir ürünü değildir. Aksine o da, tıpkı egemenlik gibi, aynı koşullara bağlıdır".

Marx'ın aksine Engels, çalışmalarında suçluluğu doğrudan ele almıştır. İlk akla gelen eser olarak *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*'nu anmak gerekir. Engels, tıpkı alkol bağımlılığı gibi, suçu da kapitalist sanayileşmenin bir getirisi olan ahlaki bozulmaya bağlar (Taylor, Walton ve Young, 1973, s. 209). Ona göre (2010, s. 181);

Emekçi üzerinde ahlak bozucu etkiler daha güçlü hale gelirse, olağandan daha yoğun hal alırsa, su nasıl 80 derece Reatimur'de su olmaktan çıkıp buharlaşırsa, o da olağan halinden çıkıp suçlu haline gelir. Burjuvanın vahşi ve vahşileştirici muamelesi altında emekçi, su gibi, iradesi olmayan bir şey haline gelir ve aynı gereklilikle doğa yasalarına tabi olur; belli bir noktada, tüm özgürlük biter.

Kapitalist sistemin vahşeti, kendi iradesinin dışında emekçileri hayvansı yaratıklara dönüştürür (Siegel, 2014, s. 261). Bunun yanında, Engels suçun çözüm olmadığını, suç işlemenin toplumsal düzene karşı bireysel bir protesto olduğunu söyler. Nitekim ona (2010, s. 271) göre; "hırsızlık en ilkel protesto biçimiydi".

Hollandalı kriminolog Willem Bongers, Marx ve Engels'in görüşlerini çalışmalarına uygulayan öncü bilim insanlarından birisidir. Her ne kadar dogmatik Marksizmi reddetse de özel mülkiyet odaklı bir ekonomik sistemin suçluluğa nasıl yol açtığına odaklanmıştır (Friedrichs, 2009, s. 211). En önemli eseri *Criminality and Economic Conditions*'ta suçluluğa gerekçe olarak biyolojik değil toplumsal unsura odaklanır. Bongers'e göre; kapitalist sistem sınırsız şekilde bencilik ve egoizm yaratır (Fattah, 1997, s. 241; Barkan, 2018, s. 173). Mevcut ekonomik sistem mübadele esasına dayanır ve mübadele temelli bir sosyal yapı, aralarındaki bağı zayıflatarak bireylerin yalnızlaşmalarına sebep olur (Bongers, 1916, s. 402). Sistem, bireyleri diğer insanların iyiliğini göz ardı ederek, ihtiyaçlarını tatmin etmek için açgözlü ve bencilce hareket etmeye iter. Suçluluk ise alt sınıfları gözeterek ele alınır; sistem yoksulun açgözlülüğünü cezalandırırken, zenginlerin hesap verme korkusu olmaksızın bencil isteklerini gidermelerinin yolunu açar

(Newburn, 2017, s. 266). Sosyalist toplumun inşasıyla birlikte insanları egoizme iten sebepler ortadan kalkacağından güçlü bir özgecilik duygusu oluşacak, suçluluk sorunu da ortadan kalkacaktır (Bonger, 1916, s. 671).

1920'li yıllardan itibaren sahneden kaybolan Marksist kriminoloji, 1960'lı yılların çalkantılı toplumsal iklimiyle birlikte tekrar gündeme gelir. Bu dönemde kriminologlar açıklamalarında daha ziyade devletin araçsalcı yorumuna dayanmışlardır (Lynch, 1994, s. 263). Dönemin en çok dikkat çeken ve tartışılan ismi, özellikle *Critique of Legal Order* adlı çalışmasıyla tanınan kriminolog Richard Quinney'dir. Ona (1973, s. 16) göre; devlet ve yöneten sınıf, ceza hukukunu kapitalist sistemin devamlılığını sağlamak için araç olarak kullanmaktadır. Ancak sosyalist toplumun inşasıyla birlikte suçluluğu kontrol etmeye gerek kalmayan bir dünya olacaktır. Quinney'e göre; mevcut kriminologların suç teorileri suçlu davranışa yoğunlaşmaktadır. Suçlu davranış ise toplumsal düzene tehdit oluşturan, sosyal dengeyi sağlamak için ortadan kaldırılması gereken bir olgu olarak görülmüştür. Dolayısıyla kriminoloji bilimi, yalnızca mevcut sosyal düzeni meşrulaştırmaya hizmet eder. Halbuki yapılması gereken, faile odaklanmak yerine bir fiili suç olarak tanımlayan otoriteye odaklanmaktır (Quinney, 1973, s. 27). Neticede, Quinney genel olarak, hukukun ve suç mefhumunun politize edilmesi meselesine eğilmiştir (Walklate, 2007, s. 30).

Araçsalcı Marksist kriminologların ceza adaleti sistemine yönelik basit kalan görüşleri, Marx'ın fikirlerini yanlış yorumladıklarından bahisle eleştirilmiştir. Hukuk sisteminin daima yöneten sınıfın çıkarlarına hizmet ettiği fikri son derece genellemecidir. Her ne kadar araçsalcılar hukuk düzenine ilişkin önemli açıklamalar getirmiş olsalar da mevcut sosyal koşullara ilişkin yorumları aşırı, katı ve indirgemecidir (Lynch, 1994, s. 264). Yapısalcı Marksistler devletin kapitalist sınıfın bir aracı olmadığını, aksine görece bir bağımsızlığının bulunduğunu savunurlar. Bir başka deyişle, devlet tamamıyla yöneten elitlerin tahakkümü altında olmadığı gibi hukuk da daima bu sınıfın ihtiyaçlarını tatminde bir enstrüman değildir (Akers, 1999, s. 164). Devletin esas gayesi kapitalist sistemin kısa vadeli ihtiyaçlarına hizmet etmek değil, kapitalizmdeki toplumsal ilişkilerin uzun dönemdeki devamlılığını sağlamaktır. Bu sebeple, kapitalizmin çökmesine yol açabilecek koşullara bağlı olarak farklı zamanlarda farklı menfaatlerin korunması ihtiyacı doğabilir. Dolayısıyla cezai düzenlemelerin yasalaştırılması ve uygulanması gibi devlet pratikleri üretim araçlarının sahipleri dışındakilerin ihtiyaçları için de kullanılabilir (Vold, vd., 1998, s. 266). Andığımız bu farklılıklara karşın uzun vadede yapısalcı ve araçsalcı görüşler arasında fark yoktur; her iki akım da tarihsel olarak hukuk düzeninin kapitalist

sınıfın çıkarlarını koruma ve kitleleri baskı altına alma eğiliminde olduğunu kabul eder (Akers, 1999, s. 164).

Buraya kadar aktardığımız yazarlar farklı görüşler ortaya koymuş olsalar da hepsinin paylaştığı ortak noktalar bulunduğunu söylemek gerekir. Uzlaşılan temel konulardan birisi, varlıklı sınıfın elindeki gücü ve hukuk sistemini kullanarak sahip olduğu tahakkümü koruduğu gibi, yoksul ve azınlık kitleleri de buldukları konumda tutmaya devam ettiği olgusudur (Barkan, 2018, s. 175). Bu ortak paydadan hareketle, mevcut fikir ayrılıklarını dikkate almaksızın, dünya genelindeki ve özellikle Türkiye özelindeki ceza hukuku pratiklerine eğilmek daha bütüncül bir netice verecektir. Biz de çalışmanın devamında, Marksist öğretilerdeki farklılıkları bir yana koyarak, ceza hukuku sisteminin ekonomik bakımdan dezavantajlılara karşı ayrımcı şekilde uygulandığı savından hareketle tespitlerde bulunacağız.

Sosyal Adaletsizlik ve Ceza Hukukuna Yansımaları

Ceza adaleti sisteminin belirli sınıfları özellikle de yoksul kesimleri kontrol etmek amacıyla kullanıldığı yönünde pek çok görüşe denk gelmek mümkündür. Öyle ki yalnızca Marksistler değil, cezalandırma pratiklerini inceleyen farklı görüşten yazarlar da bu fikri savunur (Hudson, 2000, s. 198). Ceza sisteminin sırf bu saikle yaratıldığı savının yanında, bu yönde özel bir kast bulunmadığı ancak sistemin bir şekilde bu fonksiyonu sağladığı görüşü de mevcuttur (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 198). Bizce, sistemin kitleleri kontrol amaçlı tasarlandığı savını bir yana koyarak, ceza adaletinin farklı sınıflara farklı şekillerde uygulandığı gerçeği görmezden gelinemez. Reiman'a (2001, s. 110) göre; ceza adaleti sistemi baştan sona kadar, hüküm giyen kişinin sosyal ve ekonomik bakımdan alt sınıftan bir kişi olmasını sağlama işlevi görür. Ceza adaleti sistemi varlıklı kişileri yargılama sürecinin dışında tuttuğundan, hüküm giyen kişilerin pek çoğu alt gelir grubuna mensuptur. Esasen bu durum yoksulların toplum bakımından daha büyük bir tehdit yaratmasından kaynaklanmaz. Mevcut tablo toplumsal bakımdan çok daha büyük zarar yaratan zengin sınıfın bazı eylemlerinin suç olarak düzenlenmemesinin getirisidir. Sosyal sınıflar arasındaki farklılıklara dayandırılan ceza hukukunun bu türü, ayrıcalıkçı ceza hukuku olarak adlandırılır.ⁱⁱ

Reiman (2001, s. 110), ceza adaleti sisteminin yalnızca belirli eylemleri suç olarak tanımlarken ayrımcı davranmakla yetinmediğini, sistemin her aşamasında yoksulun dezavantajlı konumunun devam ettiğini savunur. Soruşturmanın başlamasından, kovuşturmanın yürütülmesine ve verilen cezanın infazına kadar tüm süreçte bu durum gözlemlenebilir.

Yoksullara yönelik bu önyargılı tutum yargılama sürecinde görev alan kolluk görevlileri ve adli personelde de görülebilir (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 198). Türkiye bakımından da anılan durumun istisna olmadığını, varlığı savunulan pek çok ayrımcı pratiğin etkili olduğu söylenebilir. Şüpheli veya sanığın “*etnik, inanç, toplumsal cinsiyet kimliğinin; zengin ya da yoksul oluşunun, siyasi görüşünün, şikâyetçinin bir kamu görevlisi, hükümet veya devlet yetkilisi*” olmasının, kolluğun uygulamalarını, savcıların soruşturmayı yürütüş ve iddianame hazırlayış şekillerini ve nihayet hakimlerin kararlarını etkilediği savunulmuştur (Yay, 2021, s. 6, 7). Bu bölümde, anılan savların ne kadar isabetli olduğu ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Suç Tanımları

Ceza adaleti sisteminin beyaz yaka suçluluğu ya da yolsuzluk gibi eylemler yerine yoğun şekilde sokak suçluluğuna yöneltilmesi zengin sınıfın yararına. Her ne kadar hırsızlık, yağma gibi tipik sokak suçları toplumsal bakımdan görece daha az zarar yaratsa da ceza adaletinin odak noktasını oluşturur. Gerçekten de yurttaşlar açısından çok daha ciddi kayıplara yol açan belirli eylemler ceza hukukuna konu edilmez. Türkiye’de sağlık sektörünün önemli sorunlarından birisi olan gereksiz cerrahi operasyon yapılması bu duruma örnektir. Dünya genelinde % 21.1 ortalamaıyla uygulanan sezaryenle gerçekleştirilen doğumların, Avrupa’nın en yüksek oranına sahip olan Türkiye’deki ortalaması % 50.8’dir (Betran, Ye, Moller, Souza ve Zhang, 2021, s. 3). Benzer bir çıkarım yasal olmakla birlikte toplumsal bakımdan büyük yıkım yaratan gerçek ve tüzel kişi faaliyetleri bakımından da yapılabilir. Küresel şirketlerin yönettiği tütün piyasası milyonlarca insanın ölümüne doğrudan etki eder. Akciğer kanseri derneklerinin (2018, s. 9) yaptığı ortak yayına göre Türkiye’de yılda yaklaşık 110.000 insan tütün kullanımına bağlı sebeplerle hayatını kaybetmektedir. Yine aynı raporda (2018, s. 6), sigara kullanımının yarattığı en temel sorunlardan olan akciğer kanseriyle mücadelenin Avrupa Birliği ülkelerine doğrudan maliyetinin 3.35 Milyar Euro olduğu vurgulanır. Benzer şekilde çevreye zararlı eylemlerin yasaklanması kapitalist sınıfın çıkarlarına zarar verdiği sürece gündemde tutulmaz. Bir ormanlık alandaki ağaçların tamamının kesilmesi, çeşitli kimyasalların suya karıştırılmasının hukuka uygun sayılması buna örnektir (White, 2008, s. 147). Bu bağlamda Reiman (2001, s. 58), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) özelinde Amerikalıların acı çekmesine yol açan eylemlerin yerine daha ziyade yoksul kesimlerce gerçekleştirilen eylemlerin suç olarak etiketlendiğini savunur.

Ceza adaleti sisteminin sokak suçluluğuna olduğu kadar beyaz yaka suçluluğuna yoğunlaşmaması vurgulanması gereken önemli bir noktadır. Beyaz yaka suçlarının yarattığı

diğer zararlar bir yana, ülkelere getirdiği ekonomik yük sokak suçlarına göre çok daha ağırdır. 2011 yılı istatistiklerine göre; ABD’de işlenen beyaz yaka suçlarının maliyeti sokak suçlarına kıyasla çok daha fazladır. Sokak suçluluğunun yarattığı ekonomik kayıp (ölüm, tedavi masrafları, mal kaybı vs.) yaklaşık olarak 756 Milyar Dolardır (Anderson, 2011, s. 248). Aynı verilere göre, 1990’lı yılların ortasından itibaren büyük sıçrama gösteren vergi kaçakçılığı, sigorta dolandırıcılığı gibi beyaz yaka suçlarının topluma maliyeti ise 1.6 Trilyon Doları bulmuştur (Anderson, 2011, s. 254). Yolsuzluk ve açgözlülüğün sonucu olan 2008 küresel ekonomik krizinin ABD’ye olan yaklaşık maliyeti ise 12 Trilyon Dolardır ki söz konusu meblağ son 600 yılda işlenen malvarlığına karşı suçların yarattığı ekonomik maliyetten daha fazladır (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 202). O halde, toplumun alt kesiminden gelen tehlikeli suçlu imajının aksine, sağlık, beden bütünlüğü ve ekonomik koşullar açısından en büyük zararı yaratan eylemler elitler eliyle gerçekleştirilmektedir (Costelloe ve Michalowski, 2009, s. 160).

Yarattığı devasa maliyete karşın odak noktasına alınmayan beyaz yaka suçları için öngörülen yaptırımlar bakımından da çifte standart karşımıza çıkar. Ağırlıklı olarak üst sınıftan kişilerin işledikleri suçlar karşılığında öncelikle para cezasına başvurma eğilimi dikkat çeker. Vergi kaçakçılığı, endüstriyel çevre kirliliği, iş güvenliği kurallarının ihlali gibi hukuka aykırılıklar bu duruma örnektir (Hudson, 2000, s. 199). Ceza hukuku daha ziyade yoksulu hizaya getirmeyi hedefler, sıra zengine geldiğinde ilk olarak tazminat yolu tercih edilir. Hapis cezasına başvurma kaçınılmaz görüldüğü suçlar bakımından öngörülen hapis cezaları da belirli eşiği aşmaz. Toplumsal bakımdan muhtemelen daha fazla zarar yaratan vergiye ilişkin ihlaller için öngörülen hapis cezalarının süresi, hırsızlık ve yağma gibi suçlara kıyasla daha azdır. ABD’de alt gelir grubundan olup yağma suçunu işleyen bir kişi yaklaşık olarak 60 ay cezaevinde kalırken, vergi kanununu ihlal eden bir zengin 15 ayını cezaevinde geçirmektedir (Reiman, 2001, s. 135).

Ceza adaleti sisteminin ikili tutumunu görmek bakımından madencilik gibi tehlikeli sektörlerdeki çalışma koşulları uygun bir örnektir. Kârı maksimize etmek adına güvenlik önlemlerinden sıklıkla feragat edilen ağır sanayi kollarında işçi ölüm ve yaralanma oranları oldukça yüksektir. Her ne kadar bedensel zarar vermek kastı bulunmasa da iş sağlığı ve güvenliği düzenlemelerine aykırılığın olumsuz neticeler yaratacağı muhakkaktır. Getirilen normlara aykırılık ne kadar yoğunsa bunlardan kaynaklı ölümlerin artma oranı o kadar yükselir. Ne var ki, söz konusu ihlallerin cezalandırılması açısından karşımıza çıkan isteksizlik görmezden gelinemez. ABD örneğine bakacak olursak, İş Güvenliği ve Sağlığı Kanunu’nun (*OSH Act of 1970*) 17. bölümü güvenlik düzenlemelerine aykırılıklar bakımından daha ziyade para cezaları

öngörmüş durumdadır. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 26 gereğince, işyeri hekimi veya iş güvenliği uzmanı görevlendirmeyen işverene, görevlendirmediği her bir kişi için sadece 5.000 Türk Lirası idari para cezası kesilmektedir. Hukuka aykırı her türlü eylemin ceza hukukuna konu edilmesi düşünülemez. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus, sermayedarların hafif şekilde geçirtilen bu tür eylemlerinin TCK'da yer alan hakaret (m. 125), şirket ve kooperatifler hakkında yanlış bilgi (m. 164) gibi suçlardan daha hafif olmasıdır.

İş sağlığı ve güvenliğine aykırılık neticesinde ölüm veya yaralanma gibi bedensel zararların ortaya çıkması durumunda TCK'da yer alan düzenlemeler çerçevesinde ilgililerin cezai sorumluluğuna gitmek mümkün olmakla birlikte uygulamada durum her zaman böyle olmamaktadır. İşverenin dikkat ve özen yükümüne uygun davranarak gereken niteliklere sahip iş güvenliği uzmanı ve hekim görevlendirmek, bu kişilerden gelen iş güvenliğine ilişkin talepleri yerine getirmek ve görevlendirilen kişilerin işleri uygun şekilde yapıp yapmadıklarını denetlemek yükümü vardır (Artuk, Gökçen, Alşahin ve Çakır, 2020, s. 438). Dolayısıyla Yargıtay kararlarında da örnekleri görüldüğü üzere, şirket sahiplerinin cezai sorumluluklarının ortaya çıkması mümkündür.ⁱⁱⁱ İşyeri sahibine yüklenebilecek bir yükümlülüğün ihlali söz konusu değilse meydana gelen ölüm veya yaralamadan dolayı cezai sorumluluk doğmaz. İhmal nedeniyle can kaybının yaşandığı iş kazaları neticesinde dahi yükümlülük altındaki işverenlerin sorumluluğuna gidilmediği gözlemlenebilmektedir.^{iv} Pratikte iş güvenliği uzmanı, baş mühendis gibi orta kademedeki kişilerin sorumluluğuyla yetinildiği bilinmektedir. Öyle ki işverene iş güvenliğindeki aksaklıklar ve eksikliklerle ilgili sıklıkla uyarılarda bulunulmasına rağmen alınmayan tedbirler sebebiyle meydana gelen kazalarda dahi durum aynıdır.

Türkiye özelinde uygulaması sosyo-ekonomik koşullarla yakından bağlantılı olan cezai normlardan birisi de TCK m. 184'de düzenlenen imar kirliliğine neden olma suçudur. Buna göre, yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişilerin cezai sorumluluğu doğar. Ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak yapılan veya yaptırılan bina imar planına veya ruhsatına uygun hale getirilirse ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar. Öte yandan, büyük şehirlerdeki en gözde alanlarda açıkça imara aykırı şekilde inşa edilen binaların düzeltilmesi bir yana, imar planları sermaye sahiplerinin diledikleri yönde düzenlenebilmekte ve hatta böyle bir düzenlemeye gerek görmeksizin kaçak yapılar olduğu gibi bırakılmaktadır (Sol, 2013).^v Sıradan bireylere ve özellikle alt gelir grubundan insanlara karşı aynı tutumun gösterildiği söylenemez. Özellikle yoksul kitlelerin yaşadığı alanlarda kaçak yapılaşmayla

mücadele ciddiye alınır; böylelikle büyük inşaat firmalarına da yeni proje yapacak alanlar sağlanması mümkün olur.

Yargılama ve Hüküm

Devletin değişik sınıflara yönelik farklı yaklaşımı henüz bir suç işlenmeden kendisini gösterir. Soruşturma faaliyetine başlamak için gereken başlangıç şüphesi dahi ortaya çıkmadan suç işlenmesini önlemek ve istihbarat edinmek amacıyla belirli tedbirlere başvurulabilir. Dünya çapında uygulanan ve Türkiye’de de kapsamı gün geçtikçe artan MOBESE kameraları bunun en önemli örneğidir. Söz konusu tedbire orantısız ve keyfî şekilde başvurulmasının toplum bakımından yarattığı sakıncalar bir yana, alt gelir grubundan kişiler üzerindeki etkilerin daha yoğun olduğu savunulmaktadır. Yoksul kitlelere karşı gözetleme tedbirleri görece orantısız şekilde uygulanmaktadır (Heffernan ve Kleinig, 2000, s. 12). Bu bağlamda, anayasal hakların gözetilmesi orta ve üst sınıf için düşünülen bir konudur (Simmons, 2014, s. 260). İşine yürüyerek giden, özel aracı olmadığı için toplu taşıma kullanan ve hatta evi olmadığı için sokakta yatan yoksulun hayatının özel alanına çok daha kolaylıkla müdahale edilebilir.

Sıkı şekilde gözetim altında tutulan yoksulun, kolluk kuvvetleriyle daha fazla ilişkiye geçmesi şaşırtıcı sayılmaz. Yoksulluğun yoğun olduğu yerleşim alanlarında polisin yurttaşlara karşı tutumu da değişkenlik taşır. Toplumca daha kabul edilebilir görülen orta sınıftan ve etnik olarak çoğunluğa mensup kişilere yapılacak keyfî müdahaleler tepkiyle karşılaşır (Simmons, 2014, s. 266) ve bunu bilen kolluk kuvvetleri görece ihtimamla hareket eder. Nitekim veriler de bu varsayımı doğrular niteliktedir. 10-17 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre benzer suç siciline sahip olup da aynı suçları işleyen alt gelir grubundan çocuklar, üst gelir grubundan çocuklara göre daha ağır tedbirlere maruz kalmaktadırlar (Thornberry, 1973, s. 92, 96). Alt gelir grubundan bir çocuğun gözaltına alınma olasılığı çok daha yüksektir. Öte yandan, benzer bir eylem gerçekleştiren zengin çocuğun uyarmakla yetinilmesi söz konusudur. Tüm bu süreci değerlendirirken etnik temelli ayrımcılığın da soruna ayrı bir boyut katacağını görmezden gelmemek gerekir. Hem yoksul hem de azınlık gruba mensup bir çocuğun daha da sert müdahaleyle karşılaşacağını savunmak yanlış olmaz.

Yürütülen soruşturma ve kovuşturma neticesinde varılan hüküm de sosyal adaletsizliğin sancularından etkilenecektir. Düşük gelirli yurttaşların varlıklı kişilere kıyasla mahkûm edilme olasılığı daha yüksektir. ABD özelinde söyleyecek olursak, aşağıdaki başlıkta tartışacağımız, müdafî yardımından etkin şekilde faydalanma ve yargılama sürecinde tutuklamayla özgürlüğün

kısıtlanmaması gibi iki temel ekonomik neden bu durumu kuvvetlendirmektedir (Reiman, 2001, s. 125). Yapılan araştırmalar gelir düzeyinin uygulanan yaptırımın şiddetini doğrudan etkilediğini ortaya koyar. Örneğin; gelir düzeyi 5.000 Doların altındaki kişiler, geliri 25-35.000 Dolar aralığında olanlara kıyasla 6.2 ay daha fazla hapis cezası almaktadırlar. Lise mezunu olmak gibi ekonomik gelirle yakından ilişkili olan bir diğer etkense belirlenen cezanın 1.7 ay daha fazla olmasına yol açar (Mustard, 2001, s. 301).

Sosyo-ekonomik koşullar hükmedilen cezanın türünün belirlenmesinde önemli bir etkidir. Özellikle idam cezasına hükmedilen davalar çarpıcı gerçekler yansıtır. Irksal ayrımcılık bu konuda da önemli bir belirleyici olmakla birlikte^{vi} yoksulluk olgusu yalnız başına ölüm cezasına çarptırılmada etken olabilmektedir (Johnson ve Johnson, 2001, s. 521). Öyle ki davaların seçiminde dahi önyargılı davranılabildiği savunulmuştur. ABD’de ölüm cezası istemiyle açılan ceza davaları kamuoyunda büyük ilgi uyandıran ve savcılık makamının prestijini etkileyen bir konumdadır. Yine bu tür büyük davalar savcılık bütçesi bakımından önemli yük getirir. Dolayısıyla idam cezası isterken görece daha kolay bir hedef olan yoksul kitlelerden birisinin seçilmesi akla yatkındır (Johnson ve Johnson, 2001, 521). Aşağıda görüleceği üzere, konunun müdafî yardımından yararlanma hakkıyla da yakın bir ilişkisi vardır. Ekonomik engeller nedeniyle kaliteli hukuki danışmanlık alınamaması idam cezasıyla yargılanan sanıklar bakımından en önemli sorunlardan birisidir (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 207).

Ekonomik koşullarla yakın ilişkisi bulunan azınlık gruplara mensubiyet de yaptırımın belirlenmesinde rol oynar. Fransa’da yapılan araştırma azınlık gençlerin hapis cezasıyla cezalandırılma olasılıklarının çok daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Roch, Gordon ve Depuisset, 2014, s. 852). Aynı araştırmaya göre, diğer gençler bakımından para cezası, kamuya yararlı işte çalıştırma gibi daha hafif yaptırımlar, öncelikli olarak tercih edilmektedir. Bu durumun en önemli getirisi olarak cezaevinden uzak tutulan genç hem suçluluğun çoğunlukla pekiştirildiği bir ortamda bulunmamış olacak hem de kendisini rehabilite edebilecektir.

Bir güvenlik tedbiri olarak, kişinin işlediği suçtan dolayı belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakılması söz konusu olabilir. Nitekim TCK m. 53 gereğince kasten işlenen suçtan dolayı hapis cezasına çarptırılmanın sonucu olarak kişi, belirli hakların kullanılmasından yoksun bırakılır ki bu haklar içerisinde en önemlilerden birisi seçme ve seçilme hakkıdır. Söz konusu düzenlemenin benzeri dünyanın çeşitli yerlerinde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Hapis cezasının yoksullara orantısız şekilde uygulanması bir yana, hapis cezasının önemli bir neticesi olarak milyonlarca yoksul seçme ve seçilme hakkından yoksun kalmaktadır. Cezaevlerindeki

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

hükümlü oranının sosyo-ekonomik yapıya göre dağılımı düşünüldüğünde, alt gelir grubundan kişilerin karar verme sürecinden dışlanmaktan orantısız şekilde etkilendiği görülür. Üstelik bu kişilerin yasaklılık halleri, cezanın infazı bittikten çok sonra da devam ettirilebilmektedir. Örneğin, ABD’de siyahilerin seçme hakkından yoksun bırakılma olasılığı beyazlara göre dört kat daha fazladır (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 209). Bu istatistiği değerlendirirken, azınlıkların büyük oranda yoksul kesimleri oluşturduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

Savunma Hakkı ve Müdafî Yardımından Yararlanma

Gerek uluslararası metinlerde gerekse Anayasa’da garanti altına alınan savunma hakkı bizzat kullanılabilen gibi savunmaya yardımcı olacak bir müdafî vasıtasıyla da kullanılabilir. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) mad. 6/3-c’ye göre herkes; *“Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek”* hakkına sahiptir. Buna paralel şekilde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) mad. 150 gereğince müdafî seçebilecek durumda bulunmayan kişinin istemi halinde görevlendirme yapılır. Öyle ki, şüpheli veya sanığın çocuk olması gibi kimi hallerde müdafî atanması zorunludur.

Pek çok yoksul kişinin özel bir avukat tutmaya yeterli ekonomik koşulu bulunmaz. Örneğin; ABD’deki yoksul sanıkların onda sekizi özel bir avukat tutmak için gerekli bütçeye sahip değildir (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 203). Hukuki yardımdan faydalanmaya yeter ekonomik durumu bulunmayanlara ücretsiz şekilde müdafî atanması son derece olumlu olmakla birlikte, sağlanan bu hizmetin kalitesine dair soru işaretleri mevcuttur. ABD özelinde değerlendirmede bulunmak gerekirse, yoksul bireyleri temsil eden müdafilerin eğitim bakımından daha geride oldukları ifade edilmektedir. Zengin müvekkilleri temsil eden büyük hukuk bürolarının yetenekli hukukçu havuzunun büyük kısmını ellerinde bulundurduğu görülür (Carlin ve Howard, 1965, s. 384). Dolayısıyla devletin atadığı müdafinin sunduğu hizmetin kalitesi belirli bir eşiği geçemeyecektir.

Devlet tarafından atanan müdafilerin yoğun iş yükü altında ve düşük ücretle çalışmaları hizmet kalitesini düşüren bir diğer husustur. Söz konusu şartlar altında yaptığı işe motive olması mümkün olmayan müdafinin gereken özeni gösterme olasılığı zayıflar. Bunun neticesinde yoğun emek harcamak yerine hızlıca itham pazarlığı (*plea bargaining*) yolunun tercih edildiği gözlemlenir (Reiman, 2001, s. 126). Yürütülecek bir yargılamanın olası sonuçlarını göze

alamayıp, pazarlık yoluna gidilse dahi bizzat tutulan özel bir avukatın sanık lehine bir sonuç çıkarması daha olasıdır. Hükümlüler müdafileriyle çok kısa süreli görüşme şanslarının olduğunu, davanın içeriğinden ziyade savcılık makamıyla pazarlığa girmenin getirilerini konuştuklarını belirtmektedirler (Karmen, 2000, s. 35). Türkiye bakımından değerlendirecek olursak, CMK kapsamında yapılan ödemelerin azlığı, müdafi olarak görevlendirilmenin angarya olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Ücret tarifesinin düşük olması, CMK görevlendirilmelerini daha ziyade meslek hayatının başında olan avukatların tercih etmesini de beraberinde getirmektedir. Bu şartlar altında, orta ve üst sınıfa mensup şüpheli veya sanıkların aldıkları hukuki yardım standartlarına yetişmek mümkün değildir.

Müdafi yardımından faydalanma hakkıyla bağlantılı olarak, gelir adaletsizliğinin savunma hakkına olan olumsuz yansımalarından bir tanesi de kefaletle serbest kalmaya ilişkindir. Yoğun iş yükü altında ezilen mahkemece atanmış müdafilerin, ekonomik durumu yetersiz müvekkili için düşük meblağlı bir güvence bedeli belirlenmesini sağlamakta başarısız oldukları belirtilmiştir (Karmen, 2000, s. 39). CMK'daki adıyla kişinin güvence bedeli yatırmak suretiyle serbest bırakılması savunma hakkı bakımından hayatidir. Tutukluluk halinin devam etmesi durumunda kişi özgürlüğünün ortadan kaldırılması bir yana, müdafi yardımından daha etkin şekilde faydalanmak ve savunma stratejisi oluşturmak zorlaşır. Nitekim, duruşma öncesi özgürlüğü kısıtlanan kişilerin itham pazarlığını kabul etme oranının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Scott-Hayward ve Fradella, 2019, s. 202). Kefaletle serbest kalamayan kişinin üzerindeki baskı arttığından savcılık makamının sunduğu teklif çok daha cazip gelecektir. Duruşma öncesi serbest kalmanın itham pazarlığına olan yansımalarının yanında, mahkûmiyet sürelerine olan etkileri de dikkate alınmalıdır. Yargılama başlayıncaya kadar tutuklu kalmayan kişilerin daha kısa süreli cezaya çarptırılmaları olasılığının yükseldiği tespit edilmiştir (Scott-Hayward ve Fradella, 2019, s. 203).

Suç ve Yoksul Mağdura Etkisi

Suçun toplum içerisinde oluşturduğu güvensizlik duygusunu ifade eden suç korkusu (Demirbaş, 2020, s. 41), toplumdaki kişi ve gruplar üzerinde farklı şekillerde ortaya çıkar. Kadın-erkek, yaşlı-genç ve tabii ki zengin-fakir suç korkusunu değişen yoğunlukta yaşar. Diğer olası sebeplerin yanında, gelir dağılımındaki adaletsizliğin suç korkusunun ağır şekilde deneyimlenmesine etki ettiği görülür. Yoksul bireylerin, zenginlere oranla hava karardıktan sonra dışarı çıkmama yönünde bir eğilime sahip olmaları şaşırtıcı sayılmaz (Pantazis, 2000, s. 432). Yaşlılık, hastalık,

yapacak bir aktivitenin olmaması gibi sebepler yoksulların eve kapanmalarında etkindir. Öte yandan diğer sebepler kadar yoğun olmasa da suç korkusu bu bireylerin evden çıkmamalarında rol oynar. Araştırmalara göre de gelir adaletsizliği ve yoksulluk suç korkusunun artmasına yol açmaktadır (Kujala, Kallio ve Niemela, 2019, s. 178; Pantazis, 2000, s. 433).

Yoksul bireylerin suç korkusunu daha ağır şekilde yaşamaları tesadüf eseri değildir. ABD ulusal suç mağduriyeti araştırmasının 2019 verilerine göre; hane geliri 25.000 Dolardan az olanların %15,8'i, 200.000 Dolardan fazla olanlarınsa %5,3'ü ağır suçlardan mağduriyet sebebiyle polise başvurumaktadırlar (Morgan ve Truman, 2020, s. 11). O halde, alt gelir grubundan bir kişinin orta ya da yüksek gelir grubuna mensup bir kişiye kıyasla cinsel saldırı, kasten öldürme gibi ağır suçların mağduru olma ihtimali daha yüksektir.

Malvarlığına karşı suçlar bakımından da bu durum gözlenebilir. Zenginlerden alıp yoksula vermek öykülerdeki bir klişe olmaktan öteye gitmez. ABD'deki araştırmalara göre, yoksullar zenginlere kıyasla daha fazla hırsızlık suçuna maruz kalmaktadırlar (Karmen, 2015, s. 114). İstisnai olarak iki farklı senaryoda ekonomik refahı yüksek kişilerin daha fazla mağdur oldukları göze çarpar (Karmen, 2000, s. 31). İlk olarak, ekonomik refahı daha yüksek kişiler motorlu araç hırsızlığından daha fazla etkilenirler ki bu durum toplu taşıma kullanmayıp özel araç sahibi olmalarından kaynaklanır. İkinci olarak, rıza dahilinde konuta alınan kişilerin işledikleri hırsızlık suçu zenginleri etkiler. Zira bu kişiler hizmet sektöründen daha yoğun şekilde yararlanırlar (örn. gündelikçi, tamirci, özel doktor).

Etnik kökenin de malvarlığına karşı suçlardan mağduriyetin ortaya çıkmasında rolü vardır ki esasen bu durum da ekonomik koşulları hariç tutarak değerlendirilemez. Azınlık gruplardan gelen bireylerin yaşadıkları bölgelerde ağır suçların işlenme oranının yüksek olduğu belirtilmektedir. Ne var ki, ekonomik bakımdan dezavantajlı konumdaki azınlıkların yaşadıkları alanlarda ağır suçların işlenme oranı daha da artmaktadır (Hipp, 2007, s. 679, 683). Bu durumla da bağlantılı olarak siyahilerin ve Latinlerin, malvarlığına karşı suçlardan beyazlara oranla daha fazla mağdur oldukları görülebilir (Karmen, 2015, s. 114).

Ağır ekonomik koşulların toplumdaki sosyal kontrol mekanizmasını kemirerek ağır suçların işlenme oranını artırdığı ifade edilmektedir (Hipp, 2007, s. 689). Hane gelirinin düşük olduğu yerleşim alanlarında öldürme suçlarının daha sık görüldüğü tespit edilmiştir. Zengin kişiler de kendi güvenli çevrelerinde suç mağduru olabilseler de ölüm ihtimali gelir seviyesi düştükçe kuvvetlenmektedir. Bu durum yoksul çevrenin tetiklediği pek çok sebepten kaynaklanabilir. Kimi hallerde içinde bulunulan zor durumlar potansiyel mağdurları kolay hedef

haline getirir. Mahalleye yeni gelen bir sığınmacının hedef alınması daha olasıdır; bu kişinin cinayete kurban gitmesi durumunda olayın araştırılması, yargıya taşınması daha zordur. Yine yoksul bölgelerde yaşayan bireylerin zorunluluktan da olsa yöneldikleri yaşam tercihleri de öldürme suçlarının mağduru olmalarını sonuçlayabilir (Karmen, 2000, s. 33). Uyuşturucu satmak, çeteye üye olmak gibi tercihler öldürülmenin her zaman ihtimal dahilinde olduğu durumlardır.

Sonuç

Klasik kriminolojik çalışmalara alternatif olarak sahneye çıkan eleştirel çalışmalar suç ve suçlulukla bağlantılı çok farklı konuları tartışmaya açmıştır. Özellikle Marksist bilim insanları suç olgusunu ekonomik faktörlerle bağlantılı şekilde tartışırlar. Suç ve sosyo-ekonomik şartlar konusunda yapılan açıklamaların ve yorumların şiddeti değişmekle birlikte kimi temel noktalarda uzlaşıldığı söylenebilir. Ceza hukukunun varlık sebebinin yalnızca kapitalist üretim şeklinin devamlılığını sağlamak olduğu savının gerçekçi olmadığını ve fazla genellemeci kaldığını savunmak yanlış olmaz. Gerçekten de suç ve bunun karşılığında uygulanan ceza çok farklı dinamiklerin ürünüdür. Bu tespit, suç ve cezalandırma konularında üretim ilişkilerinin oynadığı hayati rolü yadsımak anlamına gelmez. Gerçekten de kimi hallerde ekonomik koşullar farklı pek çok sebep arasında özellikle öne çıkan konumda bulunabilmektedir.

Ekonomik temelli saiklerin maddi ceza hukuku üzerindeki bıraktığı etkiler uzun süredir tartışma konusudur. Söz konusu etkinin büyüklüğü tartışmalı olmakla birlikte, suç tipleri yaratılırken ekonomik faktörlerin bir şekilde etkili olduğunu söylemek gerekir. Hangi eylemlerin suç olarak düzenleneceğinin belirlenmesinde bu etki gözlemlenebilir. Yine getirilen yaptırımların ağırlığı da bu tezatlığın izlerini üzerinde taşır. Toplumsal bakımdan çok daha büyük etkiler yaratan vergi kaçırmaya ilişkin fiiller çoğunlukla para cezasıyla karşılanmaktadır. Hakaret gibi suç tiplerine halen yer verildiği düşünüldüğünde, yarattığı kayıplar böylesine yüksek olan eylemlerin hafif şekilde karşılanmasının orantısızlığı fark edilebilir.

Yoksulluğun ceza muhakemesi üzerindeki olumsuz etkisi henüz bir suç işlendiğine ilişkin şüphenin bulunmadığı ön-alan aşamasından kesin hükmün verildiği zamana kadar görülür. Gelir düzeyi yüksek bir kişinin polis tarafından durdurulması alt gelir grubundan bir kişiye göre daha zayıf bir olasılıktır. Bu süreçte gözaltı tedbirine başvurulması bakımından da aynı gözlemde bulunulabilir. Şüphesiz bu süreçteki en önemli haklardan bir tanesi müdafî yardımından yararlanmaktır. Ne var ki, devlet tarafından atanan müdafilerin düşük bir ücret karşılığında

çalışan tecrübesiz avukatlar olma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla müdafî yardımından faydalanma ve verimli bir savunma stratejisi oluşturma bakımından ekonomik faktörler belirleyicidir. Olası bir kovuşturma sürecinde de önyargılı tutum devam edebilir. Özellikle itham pazarlığının mevcut olduğu Anglo-sakson hukuk sisteminin bulunduğu ülkelerde savcılarının beraat etme ihtimali düşük görülen yoksul kesimden kişileri tercih ettikleri bilinmektedir. Nihayet, yargılama sonucunda hükmedilen cezanın oranı ve niteliği de tüm bu olumsuz koşulların izini taşır. Alt gelir grubundan kişilerin idam cezasına çarptırılma oranı daha yüksek olduğu gibi, hapis cezasına hükmedilen hallerde de cezanın süresi uzamaktadır.

ORCID ID

VOLKAN MAVİŞ

<https://orcid.org/0000-0001-9182-3130>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, David A. (2011). The cost of crime. *Foundations and Trends in Microeconomics*, 7(3), 209-265.
- Akciğer Kanseri Derneği, Akciğer Sağlığı ve Yoğun Bakım Derneği, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türk Tıbbi Onkoloji Derneği, Türkiye Kanseri Enstitüsü ve Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği. (2018). Türkiye’de akciğer kanseri.
- Akers, Ronald L. (1999). *Criminological theories: Introduction and evaluation*. New York: Routledge.
- Artuk, Mehmet E., Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2020). *Ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Adalet.
- Barkan, Steven E. (2018). *Criminology: A sociological understanding*. New York: Pearson.
- Betran, Ana P., Ye, J., Moller, A., Souza, Joao P. ve Zhang, J. (2021). Trends and projections of caesarean section rates: global and regional estimates. *BMJ Global Health*, 2021(6), 1-8.
- Bonger, W. (1916). *Criminality and economic conditions* (H. P. Horton, Çev.). Boston: Little Brown.
- Caravelis, C. ve Robinson, M. (2016). *Social justice, criminal justice: The role of American law in effecting and preventing social change*. New York: Routledge.
- Carlin, Jerome E. ve Howard, J. (1965). Legal representation and class justice. *UCLA Law Review*, 12(2), 381-437.

- Costelloe, Michael T. ve Michalowski, Raymond J. (2009). Social class and justice. In J. M. Miller (Ed.), 21st century criminology: A reference handbook (pp. 153-161). California: Sage.
- Cowling, M. (2008). Marxism and criminological theory: A critique and a toolkit. Great Britain: Palgrave Macmillan.
- Demirbaş, T. (2020). Kriminoloji. Ankara: Seçkin.
- Engels, F. (2010). İngiltere’de emekçi sınıfın durumu (Y. Fincancı, Çev.). Ankara: Sol.
- Fattah, Ezzat A. (1997). Criminology: Past, present and future. London: Macmillan.
- Frailing, K. ve Harper, Dee W. (2016). Fundamentals of criminology: New dimensions. Durham: Carolina Academic Press.
- Friedrichs, David O. (2009). Critical criminology. In J. M. Miller (Ed.), 21st century criminology: A reference handbook (pp. 210-218). California: Sage.
- Günşen İçli, T. (2019). Kriminoloji. Ankara: Seçkin.
- Heffernan, William C. ve Kleinig, J. (2000). Introduction. In W. C. Heffernan ve J. Kleinig (Ed.), From social justice to criminal justice (pp. 1-23). Oxford: Oxford University Press.
- Hipp, John R. (2007). Income inequality, race and place: Does the distribution of race and class within neighborhoods affect crime rates?. *Criminology*, 45(3), 665-697.
- Hudson, B. (2000). Punishing the poor: Dilemma of justice and difference. In W. C. Heffernan ve J. Kleinig (Ed.), From social justice to criminal justice (pp. 189-216). Oxford: Oxford University Press.
- Işıktaç, Y. (2020). Adalet psikolojisi. İstanbul: Sümer.
- Johnson, Jeffery L. ve Johnson, Colleen F. (2001). Poverty and the death penalty. *Journal of Economic Issues*, 35(2), 517-523.
- Karmen, A. (2000). Poverty, crime and criminal justice. In W. C. Heffernan ve J. Kleinig (Ed.), From social justice to criminal justice (pp. 25-46). Oxford: Oxford University Press.
- Karmen, A. (2015). Crime victims. Boston: Cengage Learning.
- Kujala, P., Kallio, J. ve Niemela, M. (2019). Income inequality, poverty and fear of crime in Europe. *Cross-Cultural Research*, 53(2), 163-185.
- Lynch, Michael J. (1994). Crime and Law. In P. McGuire ve D. McQuarie (Ed.), From the left bank to the mainstream: Historical debates and contemporary research in Marxist sociology (pp. 257-276), New York: General Hall.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). Alman ideolojisi (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). İstanbul: Evrensel.
- Morgan, Rachel E. ve Truman, Jennifer L. (2020). Criminal victimization 2019. USA: Office of Justice Programs.
- Mustard, David B. (2001). Racial, ethnic and gender disparities in sentencing: Evidence from the U.S. Federal Courts. *The Journal of Law and Economics*, 44(1), 285-314.
- Newburn, T. (2017). Criminology. Oxon: Routledge.

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

- Quinney, R. (1973). Critique of legal order. Boston: Little Brown.
- Pantazis, C. (2000). 'Fear of crime', vulnerability and poverty. *The British Journal of Criminology*, 40(3), 414-436.
- Reiman, J. (2001). *The rich get richer and the poor get prison: Ideology, Class and Criminal Justice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Roche, S., Gordon, Mirta B. ve Depuisset, M. (2014). Case study: Sentencing violent juvenile offenders in color blind France: does ethnicity matter?. In S. Bucerius ve M. Tonry (Ed.), *The Oxford handbook of ethnicity, crime and immigration* (pp. 834-859). Oxford: Oxford University Press.
- Schmallegger, F. (2014). *Criminology*. USA: Pearson.
- Schram, Pamela J. ve Tibbetts, Stephen G. (2014). *Introduction to criminology*. London: Sage.
- Scott-Hayward, Christine S. ve Fradella, Henry F. (2019). Punishing poverty: How bail and pretrial detention fuel inequalities in the criminal justice system. California: University of California Press.
- Siegel, Larry J. (2014). *Criminology: Theories, patterns and typologies*. Boston: Cengage.
- Simmons, Kami C. (2014). Future of the fourth amendment: The problem with privacy, poverty and policing. *University of Maryland Law Journal of Race, Religion, Gender and Class*, 14(2), 240-272.
- Sokullu Akıncı, R. F. (2011). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta.
- Taylor, I., Walton, P. ve Young, J. (1973). *The new criminology: For a social theory of deviance*. London: Routledge.
- The Sentencing Project. (2013). Report of the sentencing project to the United Nations Human Rights Committee regarding racial disparities in the United States Criminal Justice System. Washington.
- Thornberry, Terence P. (1973). Race, socioeconomic status and sentencing in juvenile justice system. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 64(1), 90-98.
- Vold, George B., Bernard, Thomas J. ve Snipes Jeffrey B. (1998). *Theoretical criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Walklate, S. (2007). *Understanding criminology*. Poland: Open University.
- White, R. (2008). *Crimes against nature*. Portland: Willan Publishing.
- Williams III, Frank P. ve McShane, Marilyn D. (2018). *Criminological theory*. New York: Pearson.
- Yalçın Sancar, T. (2006). "Türklüğü, cumhuriyeti, meclisi, hükümeti, adliyeyi, bakanlıkları, devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini" alenen tahkir ve tezyif suçları. Ankara: Seçkin.
- Yay, Ozan D. (2021). Ceza yargılaması bakımından adil yargılanma hakkının uygulanmasında ayrımcılık yasağı ihlalleri izleme raporu. Yaşam Bellek Özgürlük Derneği.

Sonnotlar

ⁱ Türkçe literatürde söz konusu kriminolojik yaklaşım "sosyal çatışma" (Işıқтаç, 2020, s. 120; Günşen İçli, 2019, s. 143) ya da "çatışma" (Sokullu Akıncı, 2011, s. 182) ve "radikal" (Demirbaş, 2020, s. 171) olarak anılmaktadır.

ii “Ayrıcalıklı ceza hukuku sosyal sınıflar arasındaki derin hukuki ve fiili ayrıcalıklara dayandırılan, klasik bireyci-liberal sistemlerin hakim olduğu toplumlara özgü ceza hukukudur. Bu ceza hukuku, ilan edilen işlevi özgürlükleri korumak olmasına ve mutlakiyetçi devlet tipinden uzaklaşmış olmasına rağmen; zıt sosyal menfaatlerin çatışması halinde, ekonomik yönden güçlü olanın çıkarını, daha az güçlü olanın çıkarına üstün tutarak korumaya yaramıştır. Bundan dolayı da bu ceza hukuku, eşit olmayanlar arasındaki eşitlik ve özgürlüğü sağlamaktan çok, eşitler arasındaki eşitliği ve özgürlüğü garanti altına almıştır.” (Yalçın Sancar, 2006, s. 38, 39).

iii “Çatı tadilatı işi için çatıya çıkardığı çalışanına, kesinlikle levhaların ortasına basılmaması, basılması gerekiyorsa levhaların altındaki metal bağlantı profillerine civatayla tespitlerinin yapıldığı noktalara basılması yolunda çok titizlikle bilgi verilmesi, kırık-çatlak olduğu için değiştirilmesi gereken 100x400 cm'lik bölgenin yanına bir çatı merdiveni çıkarılması ve işçinin bu platform üzerine çıkarak bozuk bölgeyi onarmasının sağlanması, bunun yanında kendisine mutlaka bir emniyet kemeri verilerek ve kemerin de bir yaşam halatına tespiti sağlanarak olası bir düşme tehlikesi halinde çalışanın yere düşmesinin önlenmesi veya çatıda çalışılan bölgenin altına güvenlik filesi çekilmesi yahut aynı görevi üstlenebilecek nitelikte korkuluklu platform-iskele düzeni kurulması gibi inşaat işleri mevzuatındaki teknik tedbirlerin alınması gerektiği, işveren sanığın belirtilen bu yükümlülüklerin hiçbirini yerine getirmeden, işi verdiği çatı tamir ve kaynak ustası ölenin çatıya çıkmasına müsaade ettiği, bu suretle olayın meydana gelmesinde kusurlu olduğu anlaşıldığından, sanığın atılı suçtan mahkumiyetine karar verilmesi gerekirken, delillerin hatalı değerlendirilmesi sonucu yazılı şekilde beraatine karar verilmesi...” Yar. 12. CD., 2016/9576 E., 2018/3640 K., 29.03.2018.

iv “İşletme müdürü ya da fabrika sahibinden talimat veya izin almadan ve gerekli malzemeleri de kullanmadan sorumluluk alanı dışında bulunan ve daha önce hiç çıkmadığı çatıya çıkarak çatıda çalışan işçiyi polyester malzemedeki aydınlatma kısımlarına basmaması konusunda ikaz etmesine rağmen, kendi dikkatsiz ve tedbirsiz davranışları sonucu aynı yere basarak düştüğü hususları göz önüne alındığında, neticenin ölenin kendi hareketi sonucu meydana geldiği, çatıya branda sermesi ya da yapılan işi kontrol etmek üzere çatıya çıkması hususunda ölene herhangi bir talimat vermeyen ve çalışanları sürekli gözetlemelerine imkân bulunmayan fabrika sahibi ve işletme müdürünün iş güvenliği ve işçi sağlığı konusunda yeterli önlem alınıp alınmadığını denetlemedikleri, uyarı levhalarını gerekli yerlere astırmadıkları veya fabrikada merdiven ya da seyyar bir platform bulundurmamaları kabul edilse bile, bu hareketleriyle meydana gelen zararlı netice arasında nedensellik bağı bulunmadığı, çatıyla ilgili doğrudan bir faaliyet göstermeyen fabrikada çatı merdiveni ya da platform bulundurulmasının da sonuca doğrudan etkili olmadığı, meydana gelen zararlı neticeye ölenin kendi hareketiyle sebebiyet verdiği, sanıklara izafe edilebilecek herhangi bir kusur bulunmadığı, sanıklara kusur yükleyen bilirkişi raporlarının da mahkemeyi bağlayıcı nitelikte olmadığı anlaşıldığından, sanıkların atılı suçtan beraatlarına karar verilmesi gerekmektedir.” Yar. CGK, 2013/654 E., 2015/75 K., 31.03.2015.

v Sol. (2013). Zorlu Center'ı da yıkacak mısınız?. <https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/zorlu-centeri-da-yikacak-misiniz-haberi-80351>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.

vi Yalnızca failin değil mağdurun etnik kökeni de ölüm cezasına hükmedilmesinde etkili olur. Kasten öldürme suçunun mağdurlarının yarısını beyazlar oluşturmakla birlikte idam edilen kişilerin %77'si beyaz bir kişiyi öldürmekten suçlu bulunmuştur. Öte yandan, öldürülen kişilerin yarısını siyahlar oluşturmakla birlikte, idam

cezasına çarptırılanların yalnızca %13'lük kısmı siyah bir vatandaşı öldürdüğü için idam cezası almıştır. (The Sentencing Project, 2013, s. 13).